

СИСТЕМА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА: МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ

SYSTEM OF ECONOMIC SAFETY OF ENTERPRISE: METHODICAL BASES OF FORMATION

Поточна господарська діяльність вітчизняних підприємств характеризується високою динамікою та складно прогнозованою зміною середовища функціонування. Важливою умовою забезпечення їх ефективного функціонування та сталого розвитку є формування системи економічної безпеки. Спираючись на результати дослідження сутності терміну «система економічної безпеки підприємства», визначено принципи формування такої системи з урахуванням специфіки діяльності суб'єктів господарювання в Україні. Розроблено теоретичну модель системи економічної безпеки підприємства
Ключові слова: система, безпека, економічна безпека підприємства, модель, принцип.

Текущая хозяйственная деятельность отечественных предприятий характеризуется высокой динамикой и сложно прогнозируемым изменением среды функционирования. Важным условием обеспечения их эффективного функционирования и устойчивого развития является формирование системы экономической безопасности. Опираясь на результаты исследования сущности тер-

мина «система экономической безопасности предприятия», определены принципы формирования такой системы с учетом специфики деятельности субъектов хозяйствования в Украине. Разработана теоретическая модель системы экономической безопасности предприятия.

Ключевые слова: система, безопасность, экономическая безопасность предприятия, модель, принцип.

The current economic activity of domestic enterprises is characterized by a high dynamics and a difficultly predicted change in the environment of functioning. An important condition for ensuring their effective functioning and sustainable development is the formation of a system of economic security. Based on the results of the study of the term essence "system of economic security of the enterprise", the principles for the formation of such a system are determined, taking into account the specifics of the activities of business entities in Ukraine. The theoretical model of the enterprise's economic security system was developed

Key words: system, security, enterprise economic security, model, principle.

УДК 658:65.012.8

Шинкар С.М.

здобувач

Українська академія друкарства

Постановка проблеми. В Україні проблема забезпечення економічної безпеки почала розглядатися лише в 90-х роках і то в контексті гарантування національної безпеки. Щодо рівня окремих суб'єктів господарювання, то з початку трансформаційних процесів у національній економіці вони незалежно від форми власності здебільшого залишилися наодинці з усіма викликами, ризиками та загрозами, які генерувалися відкритістю та незахищеністю внутрішнього ринку. Ринку, де державні монополії поєднувалися із систематичною і непрогнозованою зміною законодавчої бази, а бізнес розглядався не як ресурс розвитку держави, а джерело незаконного збагачення кримінальних структур та чиновників різного рангу [2, с. 115; 3, с. 45].

Можна стверджувати, що засоби захисту, які застосовуються сьогодні вітчизняними підприємствами у сфері економічної безпеки, стали результатом інтуїтивної роботи, навчання на власних помилках, еволюції систем економічної безпеки – від фізичного захисту території і майна до формування професійних підрозділів конкурентної розвідки та контррозвідки. Попри набутий досвід уважати проблему гарантування економічної безпеки вітчизняних підприємств вирішеною однозначно завчасно, адже поточні умови функціонування, що характеризуються складністю прогнозування змін, спричиняють виникнення все

нових чинників зміни рівня безпеки, чим і актуалізують продовження наукового пошуку у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробленню питань щодо підтримки достатнього рівня економічної безпеки підприємства багато уваги приділяють вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема: Л. Абалкін, В. Абрамов, О. Ареф'єва, В. Андрійчук, О. Білорус, І. Білько, Н. Вавдіюк, З. Варналій, О. Власюк, В. Воротін, Т. Васильців, В. Геєць, З. Герасимчук, В. Горбулін, А. Гордєєв, В. Духов, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, З. Живко, О. Захаров, В. Ковальов, Г. Козаченко, О. Ляшенко, В. Мартинюк, В. Мунтіян, Є. Олейников, Г. Пастернак-Таранушенко, В. Пономаренко, Я. Пушак, Н. Реверчук, О. Терещенко, В. Франчук, О. Черняк, М. Швець, Л. Шемаєва, С. Шкарлет, В. Шлемко, В. Шликов, О. Шляйфер, В. Ярочкін та ін.

Віддаючи належне науковій і практичній значущості праць провідних учених, слід зазначити, що в сучасній науковій літературі й практиці господарювання підприємств недостатньо досліджено важливі питання формування системи економічної безпеки підприємства.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування методичних засад формування системи економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «економічна безпека підприємства» є

порівняно новим як для самих підприємців, так і наукової спільноти, але вже можна виділити кілька етапів в еволюції цього терміну:

- кінець 80-х років ХХ ст. – фізичний захист майна;
- початок 90-х років – захист інформаційних ресурсів;
- 1995–1999 рр. – протидія негативному впливу зовнішнього середовища;
- 2000–2008 рр. – захищеність від внутрішніх та зовнішніх загроз як умова ефективного використання наявних ресурсів;
- з 2009 р. – «комбінований підхід» до забезпечення економічної безпеки підприємства.

Актуальність у поточному періоді підходу, який нами визначено як «комбінований», зумовлена впливом світової фінансової кризи 2008 р., яка у поєднанні зі складними трансформаційними процесами в національній економіці максимально ускладнила процес функціонування вітчизняних підприємств. Для забезпечення необхідного рівня економічної безпеки актуальними стали всі можливі варіанти захисту, а найбільш доцільним – їх поєднання.

Вважаємо, що, відповідно до комбінованого підходу, економічна безпека підприємства повинна:

- зберігати підприємство як відкриту соціально-економічну систему;
- уможливлувати уникнення та протидію всім внутрішнім та зовнішнім викликам, ризикам та загрозам;
- забезпечувати досягнення інтересів через узгодження їх у внутрішньому та зовнішньому середовищі;
- уможливлувати сталий розвиток;
- сприяти найбільш ефективному використанню наявних ресурсів;
- забезпечувати використання всіх додаткових можливостей.

Ключовим серед визначених параметрів є трактування економічної безпеки як певної системи, тобто застосування до процесу її забезпечення системного підходу.

В основі системного підходу знаходиться поняття «система», початок застосування якого науковці знаходять у працях античних філософів. Так, сам термін «система» (з давньогрецької *συστήμα* – сполучення, ціле, з'єднання) – це множина взаємопов'язаних елементів, що взаємодіє із середовищем як єдине ціле і відокремлена від нього [4, с. 143]. Лише коротко зазначимо, що першу філософську систему створив Аристотель, і цією системою була держава. Сьогодні ж цей термін уживається доволі часто, зокрема для характеристики об'єкту, який досліджується або проектується як децю ціле, складне і про який неможливо одразу одержати просте уявлення [6, с. 130]. Крім

того, система застосовується і для дослідження об'єктів, які характеризуються динамічним середовищем функціонування та змінами внутрішньої структури [7, с. 80].

Саме поняття «система економічної безпеки підприємства» порівняно нове для науковців і представників підприємницьких структур в Україні, адже, як зазначалося вище, завдання формування повноцінних систем захисту на значній кількості суб'єктів господарювання розпочалося лише із середини минулого десятиліття. Отже, й теоретична база сьогодні перебуває на етапі узгодження думок, де поруч із запозиченими іноземними розробками формується власний досвід, свідченням чого є різноманітність трактувань терміну «система економічної безпеки підприємства».

Не зосереджуючи увагу на виділенні окремих несуттєвих відмінностей у підходах до трактування зазначеного терміну, нами було виявлено, що в загальному науковці систему економічної безпеки підприємства формують на класичному визначенні поняття «система» (перший підхід – системний) та пріоритетності реалізації певних захисних заходів, тим самим окреслюючи суть другого підходу – дієвого. Не називаючи всіх прихильників першого підходу, а лише виділивши серед їх числа науковців В. Алькему, О. Захарова, О. Коробчинського, І. Мігус, В. Прохорову, В. Франчука та ін., типовим можна вважати визначення, дане, зокрема, колективом авторів під керівництвом В. Ортинського, згідно з яким система економічної безпеки підприємства – «...комплексне утворення, до якого належать суб'єкти, об'єкти та механізм реалізації безпеки на підприємстві» [1, с. 84].

Прихильники другого підходу, серед яких – С. Кавун, В. Мак-Мак, О. Шнипка та ін., акцент ставлять на необхідності реалізації сукупності заходів. Так, у трактуванні О. Ляшенко та Ю. Погорелова система економічної безпеки підприємства – це «...комплекс організаційно-управлінських, режимних, технічних, профілактичних і пропагандистських заходів, спрямованих на кількісну реалізацію захисту інтересів підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз» [5, с. 25]. Із цим підходом також можна частково погодитися, зважаючи на те, що досягнення необхідного рівня безпеки можливе виключно через протидію та нейтралізацію негативного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз.

Здійснивши узагальнення наукового доробку вітчизняних та закордонних учених, нами визначено ключові принципи формування системи економічної безпеки підприємства (рис. 1).

Коротко зміст кожного принципу можна пояснити так:

- урахування специфіки господарської діяльності певного суб'єкта господарювання, зокрема рівня агресивності середовища функціонування

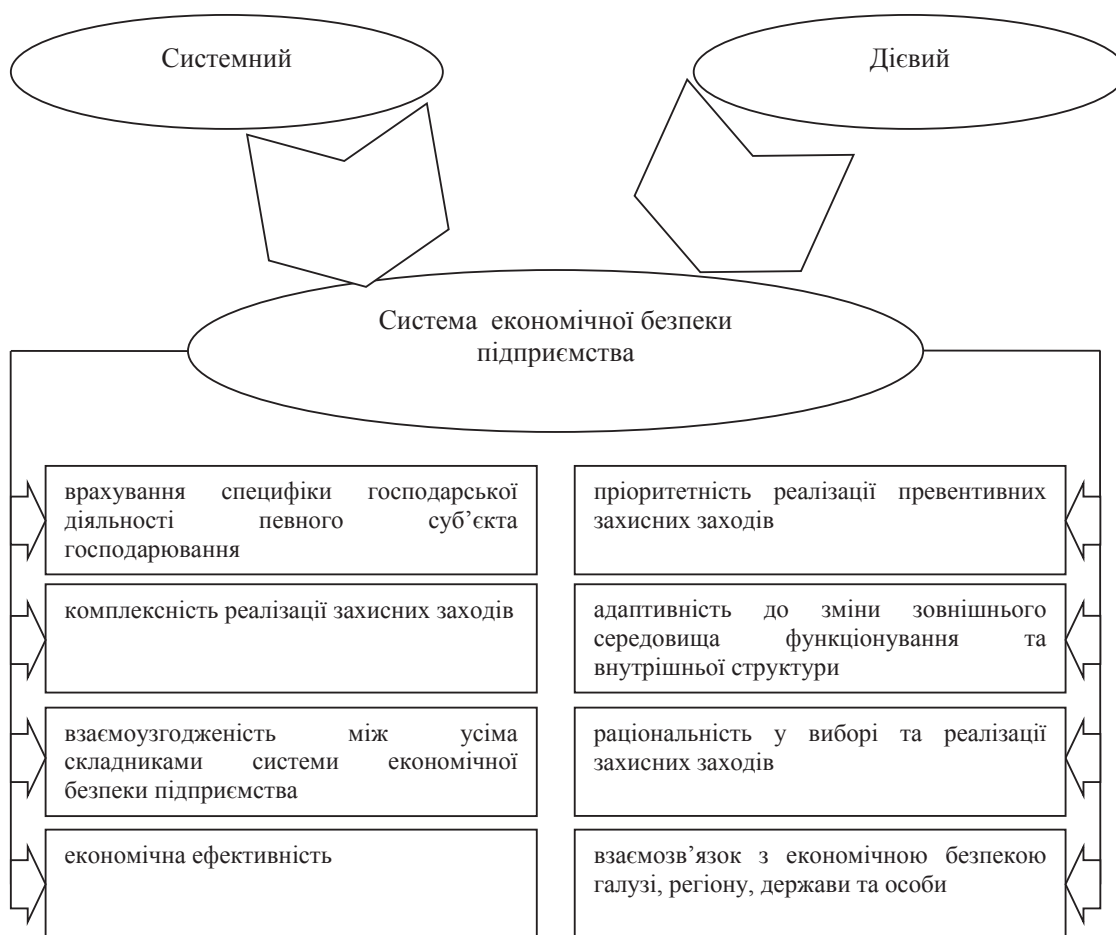

Рис. 1. Принципи формування системи економічної безпеки підприємства

та наявних ресурсів для забезпечення необхідного рівня безпеки;

– пріоритетність реалізації превентивних захисних заходів, яка умотивована тим фактом, що виявлення та відповідна захисна тактика запобігання негативному впливу є суттєво менш затратними порівняно із застосуванням реактивних оперативних дій. Окрім того, раннє виявлення та протидія дають змогу запобігти або ж мінімізувати можливі втрати;

– комплексність реалізації захисних заходів полягає у необхідності приділення уваги всім функціональним сферам, у т. ч. кадровій, техніко-технологічній, силовій, інформаційній і т. д. Хибність протидії виключно загрозам у фінансовій сфері пояснюється тим фактом, що фінансова безпека є результатом, але першопричини зміни рівня економічної безпеки можуть мати місце в інших функціональних складниках;

– адаптивність до зміни зовнішнього середовища функціонування та внутрішньої структури полягає у здатності зосереджувати увагу не лише на реалізації захисних заходів, а й удосконаленні самого процесу забезпечення економічної безпеки, використовуючи всі наявні ресурси, прогножуючи можливі зміни у середовищі функціонування та враховуючи стратегію розвитку підприємства;

– взаємоузгодженість між усіма складниками системи економічної безпеки підприємства визначає необхідність концентрації зусиль, як внутрішніх, так і зовнішніх, суб'єктів безпеки для досягнення мети, тобто формування безпечних умов сталого розвитку підприємства;

– раціональність у виборі захисних заходів передбачає формування сукупності таких організаційно-управлінських, режимних, технічних, профілактичних і пропагандистських заходів, реалізація яких за мінімальних затрат ресурсів давала б змогу досягнути необхідних результатів;

– економічна ефективність, яка полягає не лише в недопущенні можливих утрат та/або мінімізації таких, а й завдяки виявленню додаткових можливостей – отримання додаткового прибутку підприємством;

– взаємозв'язок з економічною безпекою, галузі, регіону, держави та особи.

Попри те, що в забезпеченні необхідного рівня економічної безпеки підприємства зацікавлені як на макро-, так і на макrorівні, потрібно визнати, що без докладання максимальних зусиль із боку кожного суб'єкта господарювання досягнути цієї мети неможливо, тому актуальним стає формування системи економічної безпеки. У контексті

зазначеного підкреслимо, що в нашому трактуванні економічна безпека підприємства – процес забезпечення стійкості суб'єкта господарювання через адекватну реакцію на зміну середовища функціонування для формування безпечних умов досягнення інтересів. Згідно із запропонованим визначенням, мету системи економічної безпеки підприємства можна визначити як розроблення та реалізацію сукупності заходів для забезпечення стійкості підприємства через збереження рівноважного стану та, за потреби, його адаптації до динамічних змін у середовищі функціонування шляхом формування безпечних умов для ефективного використання наявних ресурсів та досягнення інтересів.

Зважаючи на те, що, з одного боку, були виявлені суттєві відмінності у поглядах науковців щодо трактування поняття «система економічної безпеки підприємства», а з іншого – вище

викладено власні міркування щодо організації процесу забезпечення економічної безпеки підприємства, нами розроблено варіант теоретичної моделі системи економічної безпеки підприємства (рис. 2).

Виходячи зі змісту запропонованої теоретичної моделі увагу доцільно сконцентрувати на таких параметрах, що є відмінними від інших моделей:

- процес забезпечення економічної безпеки підприємства, як було зазначено вище, взаємопов'язаний з економічною безпекою інших рівнів;
- на рівень економічної безпеки можуть впливати як внутрішні, так і зовнішні виклики, ризики та загрози;
- центральне місце в системі економічної безпеки підприємства займає механізм забезпечення;
- виділено власників та керівництво підприємства, адже саме вони визначають обсяги забезпе-

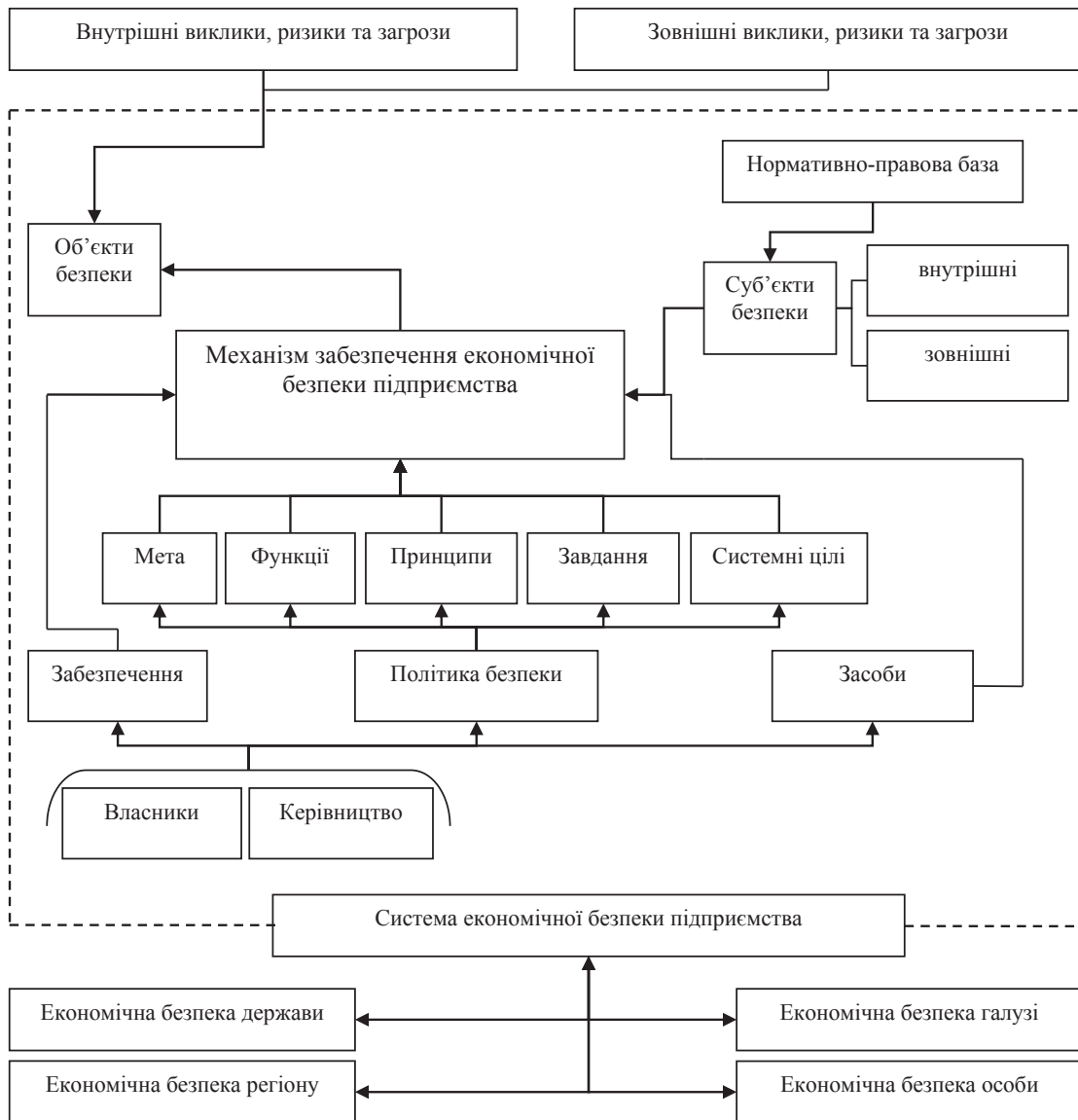

Рис. 2. Теоретична модель системи економічної безпеки підприємства

чення, спрямування політики та сукупність засобів для забезпечення необхідного рівня економічної безпеки.

Узагальнюючи, доцільно підкреслити, що розглянуті аспекти забезпечення економічної безпеки підприємства визначають необхідність трактування її як системи, здатної адекватно реагувати як на зміну зовнішнього середовища функціонування, так і на розвиток самого суб'єкта господарювання.

Висновки з проведеного дослідження. Узагальнюючи, потрібно ще раз підкреслити, що розглянуті методичні засади враховують як специфіку господарської діяльності українських підприємств, так і ґрунтуються на новітніх теоретичних розробках вітчизняних й закордонних науковців, що в сукупності забезпечило розвиток теоретико-методичних засад формування системи економічної безпеки підприємства як підґрунтя його сталого розвитку.

Подальші дослідження доцільно спрямувати в напрямі розвитку методичних засад формування системи моніторингу економічної безпеки підприємств з урахуванням специфіки їх господарської діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Економічна безпека підприємств, організацій та установ: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В.Л. Ортинський, І.С. Керницький, З.Б. Живко та ін. К.: Правова єдність, 2009. 544 с.
2. Економічна безпека підприємства в умовах антикризового управління: концептуальне визначення та механізм забезпечення: монографія / А.М. Штангрет, Я.В. Котляревський, М.М. Караїм. Львів: Укр. акад. друкарства, 2012. 288 с.
3. Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною безпекою підприємства: монографія / За заг. ред. А.М. Штангрета. Львів: Укр. акад. друкарства, 2017. 276 с.
4. Перегудов Ф.И., Тарасенко Ф.П. Введение в системный анализ: учеб. пособ. М.: Высшая школа, 1989. 380 с.
5. Система економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: монографія: в 3-х т. Т. 1 / О.М. Ляшенко, Ю.С. Погорелов, В.Л. Безбожний та ін.; за заг. ред. Г.В. Козаченко. Луганськ: Елтон-2, 2010. 282 с.
6. Тарнавська Т.В. Генеза поняття «система»: історичний огляд. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2011. № 6(47). С. 129–139.
7. Фатхутдинов Р.А. Стратегічний маркетинг: учеб. СПб.: Питер, 2007. 352 с.